

Foto: Colourbox

Forskare – bjud på dina rön!

En vetenskaplig artikel som publiceras med »open access« (OA) blir fritt tillgänglig från och med publiceringstillfället för alla som har tillgång till internet. OA som publiceringsform är aktuell i och med att flera forskningsfinansiärer kräver öppen åtkomst till publicerade artiklar inom ramen för beviljade projektanslag. Oftast måste forskningsresultaten vara fritt tillgängliga senast sex månader efter publiceringstillfället.

Man kan uppfylla kraven på olika sätt. Det viktiga är att man frågar sig om det forskningsmedel som man har fått kommer från en finansiär med OA-krav eller inte, eftersom det kan påverka valet av tidskrift vid publicering av forskningsresultaten. Om man inte följer dessa krav kan det i sin tur påverka chanserna att få medel i framtiden.

När det gäller val av tidskrift finns det flera aspekter att tänka på, till exempel lärosätets publiceringspolicy, tidskriftens genomslagskraft på det aktuella

ämnesområdet eller hur snabbt tidskriftens redaktion behandlar ett manuskript. Och nu har alltså kravet på »öppen publicering« tillkommit.

Flera forskningsfinansiärer ställer krav på öppen publicering, bland annat Vetenskapsrådet, EU:s sjunde ramprogram, Riksbankens Jubileumsfond och Wellcome Trust. Även lärosäten som Harvard University, Massachusetts Institute of Technology (MIT) och i Sverige Chalmers tekniska högskola ställer krav på öppen publicering, oftast inom sex till tolv månader. Vad som händer om man struntar i kraven varierar, men det kan bli problem att få nya medel beviljade under en period, en åtgärd som bland annat National Institutes of Health tillämpar. Återbetalningskrav på tilldelade medel tycks dock ännu inte finnas.

Frågan om »open access« är också en politisk och ideologisk fråga, och de brittiska tidningarna The Guardian och The Observer har publicerat ett antal debattartiklar om den akademiska publiceringsindustrin [1].

Det finns tre sätt att uppfylla kraven på öppen publicering:

- Publicering direkt i en OA-tidskrift är ett sätt, kanske det enklaste eftersom förlagets version, den version man ska citera och referera till, då blir fritt tillgänglig direkt vid publiceringstillfället.
- Ett annat sätt är att välja en prenumerationstidskrift, betala en avgift för »open access« och på så sätt göra den öppet tillgänglig från publiceringstillfället.
- Det tredje alternativet är att lägga ut det granskade manuskriptet (»post-print«) i ett öppet arkiv en viss tid efter publiceringstillfället, något som många förlag tillåter. De flesta forskningsfinansiärer accepterar denna form av öppen publicering senast sex, ibland tolv, månader efter traditionell

»Öppen publicering kan finansiera nästa projekt.«

TABELL I. Karolinska institutets publicering 2007–2012 (de 10 vanligaste titlarna)

Tidskrift	
1. PLoS One	601
2. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America	227
3. Acta Paediatrica	194
4. International Journal of Cancer	175
5. Journal of Biological Chemistry	170
6. Biochemical and Biophysical Research Communications	154
7. Journal of Internal Medicine	135
8. BMC Public Health	135
9. Blood	129
10. British Journal of Cancer	122

publicering. Dock måste man vara uppmärksam på vad varje enskild tidskrift tillåter och vad de olika forskningsfinansiärerna kräver.

Vad kostar öppen publicering?

Prenumerationsbaserade tidskrifter får sina intäkter genom prenumerationsavgifter eller annonsförsäljning. Universitetsbiblioteken betalar höga avgifter för att tillgängliggöra tidskrifter för studenter och forskare; Karolinska institutet hade 2012 en budget på 28,5 miljoner kronor för tidskriftsprenumerationer. OA-tidskrifter finansieras oftast via publiceringsavgifter («article processing charges»), vilket möjliggör avgiftsfri åtkomst för alla som har tillgång till internet. Författaravgiften varierar, med en medelkostnad på cirka 10 000 kr inom biomedicin [2], och för de vanligast förekommande OA-tidskrifterna på Karolinska institutet, PLoS One och BMC Public Health, ligger avgiften på 1 350 USD respektive 2 055 USD. Många prenumerations-tidskrifter erbjuder författare att betala för öppen access gällande enskilda artiklar, men det är oftast betydligt dyrare – mellan 20 000 och 25 000 kronor [3]. Att lägga ut sitt manuskript i ett öppet arkiv är gratis, men behäftat med begränsningar och extra jobb för författaren.

Hur blir det med »peer review«?

OA-tidskrifter har samma krav på peer review som prenumerationsbaserade tidskrifter; det handlar om fritt tillgängliga *granskade* tidskriftsartiklar. Det faktum att man som författare i många fall har rätt att lägga ut sitt manuskript publikt i ett öppet arkiv före publicering innebär inte att man hoppar över den innehållsliga granskningen, den ingår i publiceringsprocessen. Det finns dock mindre nogräknade tidskrifter med varierande kvalitet på peer review, som nyligen uppmärksammats i Läkartidningen [4]. De kallas »rovdjursförlag«, dvs förlag som är ute efter att maximera vinsten snarare än att skapa en produkt med kvalitet, exempelvis genom att publicera alla inskickade artiklar utan peer review. Det kan för den enskilde författaren ibland vara svårt att avgöra om en nystartad OA-tidskrift är tillförlitlig eller inte, men lärosätets bibliotek kan ofta bedöma den saken.

Vad vet vi om citering och genomslag?

En artikel publicerad med öppen access får enligt vissa studier fler läsare och citeringar än vad motsvarande artikel skulle ha fått om man i stället hade valt en tidskrift tillgänglig endast via prenumeration [5]. Det innebär att öppet publicerade forskningsresultat potentiellt får en större spridning, inte bara i forskarsamhället utan också bland journalister, politiker, beslutsfattare samt inte minst bland dem som i många fall finansierat forskningen, nämligen skattebetalarna.

Impaktfaktor är ett mått på genomsnittligt antal citeringar per publicerad artikel under de senaste två åren och har ofta avgörande betydelse vid bedömningen av en tidskrifts genomslagskraft och kvalitet. Det räknas ut av informationsföretaget Thomson Reuters på samma sätt för alla tidskrifter, prenumerationsbaserade såväl som OA-finansierade, men många OA-tidskrifter är relativt nystartade och har fortfarande bara en låg impaktfaktor – om de nu har någon impaktfaktor alls. Trots detta är t ex BMC

Public Health, en publikation med den relativt låga impaktfaktorn på 1,997, ändå det åttonde vanligaste tidskriftsvalet för forskare på Karolinska institutet att publicera sig i. Under perioden 2007–2012 publicerades 135 artiklar från KI i denna publikation.

Vem får använda innehållet?

Open access är inte enbart en fråga om kostnadsfri åtkomst, det handlar också om rätten att få använda innehållet i en artikel. I prenumerations-tidskrifter skriver man som författare över copyrighten till förlaget genom ett »copyright transfer agreement« (CTA), vilket innebär att man i fortsättningen måste be förlaget om tillåtelse att använda materialet. I OA-tidskrifter stannar oftast copyrighten hos författaren genom en »creative commons-licens«, en licens utformad av en ideell organisation med samma namn. Organisationen tillhandahåller ett flertal licenser med olika grader av öppenhet i fråga om delning och spridning, och skiljer också på kommersiell och icke-kommersiell användning.

Publicerar man i en tidskrift som inte faller under en creative commons-licens kan man ändå förhandla om publiceringsavtalet; förläggare behöver egentligen bara tillåtelse att vara först med att publicera verket. Icke-vinstdrivande organisationer som Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition [6] och Creative Commons [7], erbjuder olika copyright-alternativ. Avtalet heter »SPARC Author Addendum« [8] och innebär att CTA anpassas så att författaren får behålla delar av de innehållsliga rättigheterna, samtidigt som förlaget får en första-handrätt att publicera och distribuera verket mot betalning.

Hur lång tid tar det?

En viktig aspekt i publiceringssammanhang är hur lång tid det tar att få sitt inskickade manuskript publicerat – »turnaround time«. OA-förlag har ofta en kortare turnaround-tid vilket innebär att forskningsresultaten i många fall blir offentliga snabbare. Dessutom tillåter de flesta OA-förlag att forskare lägger ut manuskripten till sina artiklar på nätet redan innan artiklarna eventuellt blir publicerade. Detta innebär att innehållet kommer ut ännu snabbare till forskarvärlden och att den enskilde forskaren kan få en »tidsstämpel« på sina rön.

Insikten om att öppenhet är ett sätt att föra forskningen framåt begränsar sig inte till OA-publicering utan omfattar hela den pågående forskningsprocessen. Principen kallas »open science« [9] och innebär en strävan att ge vem som helst möjlighet att bygga vidare på någon annans forskning genom tidig öppen publicering av forskningsresultat, och fri tillgång till datakällor. Men det är ämne för en helt egen artikel.

Caroline Karregård
bibliotekarie, Karolinska institutet,
Universitetsbiblioteket

Rickard Ljung
docent och specialistläkare i socialmedicin

VAD BÖR JAG TÄNKA PÅ INNAN JAG VÄLJER TIDSKRIFT?

Publicering i en OA-tidskrift är ett allt vanligare sätt att uppfylla forskningsnansiärens krav på fritt tillgängliga forskningsartiklar. Men valet av tidskrift beror på många faktorer:

- Fundera över din publik: vilka tidskrifter läser du själv och dina kollegor? Finns ett allmänintresse kanske man bör välja en bredare tidskrift?
- Genomslag och ranking.
- »Indexeras tidskrift i en av viktiga databaser, som PubMed och Web of Science?»
- »Rejection rate«, det vill säga hur stor andel av inskickade manuskript refuseras?
- Granskas artiklarna i en peer review-process?
- Hur lång tid tar hela processen från peer review till dess artikeln är publicerad?
- Förlagets, tidskriftens, redaktionens rykte?
- Typ av manuskript, t ex har OA-tidskrifti er oftast inte lika strikt begränsning av antal ord, tabeller och gurer eller färgtryck.
- Gransknings- eller publiceringskostnader.
- Finansiärens krav och regler.
- Författarrättigheter – vill du behålla rättigheterna?
- Hur hanteras tilläggsdata som gurer, tabeller och liknande?

läs mer För fullständig referenslista – se Läkartidningen.se